

Despre vitalitatea persoanelor juridice în fața Curții Europene a Drepturilor Omului

About the vitality of legal entities before the European Court of Human Rights

Violeta Stratan¹

Rezumat: Posibilitatea persoanelor juridice de a invoca drepturi fundamentale prevăzute și protejate de CEDO nu poate fi pusă, în prezent, sub semnul îndoielii. Un tur de orizont rapid al jurisprudenței Curții de la Strasbourg relevă numeroase cazuri în care persoane juridice s-au prevalat de drepturi fundamentale atașate accesului la justiție și funcționării acesteia, libertăților de expresie, de religie, de întrunire și asociere, sau protecției proprietății. Studiul de față își propune analiza unor cereri similare recente, formulate de persoane juridice de naționalitate română, care să permită trecerea în revistă a argumentelor pro sau contra recunoașterii calității de titular de drepturi fundamentale în beneficiul persoanei juridice și, totodată, creionarea limitelor asociate acestei recunoașteri.

Cuvinte-cheie: drepturi fundamentale, proces echitabil, libere de asociere, libertate de exprimare, protecția proprietății

Abstract: The possibility of legal entities to invoke fundamental rights provided for and protected by the ECHR cannot, at present, be put under the sign of doubt. A quick horizon tour of the Strasbourg Court's jurisprudence reveals numerous cases in which legal entities have prevailed over fundamental rights attached to access to justice and its functioning, freedoms of expression, religion, assembly and association, or protection of property. The present study aims to analyze recent similar requests, formulated by legal entities of Romanian nationality, which will allow reviewing the arguments for or against the recognition of the capacity of holder of fundamental rights for the benefit of the legal entity and, at the same time, drawing the limits associated with this recognition.

Keywords: fundamental rights, due process, freedom of association, freedom of expression, protection of property

Vitalitatea persoanelor juridice în fața Curții Europene a Drepturilor Omului nu poate fi astăzi pusă sub semnul îndoielii, în pofida numeroaselor critici care i s-au fost adus de-a lungul vremii în literatura de specialitate². Considerată

¹ Lector univ. dr., Facultatea de Drept, Universitatea de Vest din Timișoara, e-mail: violeta.stratan@e-uvt.ro.

² B. Edelmann, „La Cour européenne des droits de l'homme et l'homme du marché”, în *Recueil Dalloz*, nr. 13/2011, p. 897, <https://www.dalloz.fr/lien?famille=revues&doctype=RECUEIL%2FCHRON%2F2011%2F0041>; G. Loiseau, „Des droits humains pour les personnes non humaines” în *Recueil Dalloz* nr. 37/2011, p. 2558, <http://www.dalloz->

mai ales o creație a jurisprudenței Curții de la Strasbourg, ea a fost „recunoscută” de doctrină încă din anul 1981, când profesorul Jean Rivero, prezentând concluziile unui simpozion dedicat drepturilor fundamentale în jurisprudența curților constituționale europene, aprecia că atât persoanele fizice cât și persoanele juridice pot fi titulari ai acestor drepturi³.

În ceea ce privește textul Convenției Europene a Drepturilor Omului - exceptând art. 1 al Protocolului adițional nr. 1⁴ - acesta nu cuprinde nicio mențiune explicită la persoanele juridice, dar nici nu le exclude din sfera sa de aplicare. Dimpotrivă, în absența vreunui indiciu referitor la natura persoanelor care beneficiază de protecția drepturilor consacrate de ele, dispozițiile⁵ Convenției sugerează mai degrabă faptul că se aplică și persoanelor juridice. Această idee este susținută, pe de o parte, de lectura documentului adoptat la 4 noiembrie 1950 în paralel cu cea a textului Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice din 1966 - care garantează protecția conferită de prevederile sale „tuturor indivizilor” aflați pe teritoriul statelor părți. Pe de altă parte, de juxtapunerea sintagmei „grup (de particulari)” cu termenii „individ” sau „persoană fizică”, în dispoziții ca cele cuprinse în art. 17 („unui grup sau unui individ”) ori 34 („orice persoană fizică, organizație neguvernamentală sau grup de particulari”). Astfel, dreptul la recurs individual în fața Curții de la Strasbourg a fost recunoscut, în virtutea art. 34, atât grupurilor de particulari - ca asociații informale, temporare, formate din persoane care împărtășesc aceleași interese - cât și persoanelor juridice cu scop lucrativ sau nelucrativ - societăți comerciale, sindicate, organizații religioase, asociații cu scop social sau caritabil - și chiar persoanelor juridice de drept public, și privat, care îndeplinesc misiuni din sfera serviciilor publice fără a exercita, însă, prerogative de putere publică și fără a se afla sub controlul autorităților publice, cu condiția de a se putea pretinde ele însele victime ale violării unuia din drepturile recunoscute de Convenție⁶. În acest context, în literatura de

revues.fr/revues/Recueil_Dalloz-21.html; V. Wester-Ouisse, „Dérives antropomorphiques de la personnalité morale: ascendances et influences”, în *JCP G- La Semaine juridique-édition générale*, nr. 16/2009, pp. 13-17, <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00411617>; T. Isiksel, „The Rights of Man and the Rights of the Man-Made: Corporations and Human Rights”, în *Human Rights Quarterly*, vol. 38, nr. 2, 2016, pp. 294-349, <https://www.jstor.org/stable/24738053>; T. Isiksel, „Corporate Human Rights Claims under the ECHR”, în *Georgetown Law*, vol. 1/2019, pp. 979-1005, <https://www.law.georgetown.edu/public-policy-journal/wp-content/uploads/sites/23/2019/12/17-S-Isiksel.pdf>.

³ J. Rivero, „Rapport de synthèse”, în *Révue internationale de droit comparé*, vol. 32, nr. 2/1981, pp. 659-671, <https://doi.org/10.3406/ridc.1981.3286>.

⁴ Protocolul adițional nr. 1 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, art. 1: *Orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale*.

⁵ Convenția Europeană a Drepturilor Omului, art. 1: *Înaltele Părți Contractante recunosc oricărei persoane aflate sub jurisdicția lor (...); art. 5 sau 13 din Convenție: Orice persoană are dreptul la (...)*.

⁶ F. Sudre, *Drept european și internațional al drepturilor omului*, Polirom, 2006, pp. 440-442; B. Rainey, P. McCormick, C. Ovey, *The European Convention on Human Rights*, 8th Edition, Oxford University Press, 2021, p. 28.

specialitate s-au ridicat următoarele întrebări: pe de o parte, în ce măsură persoanele juridice care sesizează Curtea se bucură de un tratament special în fața instanței europene și, pe de altă parte, în ce măsură pot acestea să aducă modificări în contenciosul drepturilor omului⁷.

Evident, nu toate drepturile garantate de Convenție sunt compatibile cu natura persoanei juridice⁸. În mod tradițional, instanța de la Strasbourg a avut de analizat cereri formulate de diferite persoane juridice care au invocat încălcări ale drepturilor prevăzute în art. 6, art. 8 și art. 10 din Convenție, respectiv în art. 1 din Protocolul adițional nr. 1. Cauze ca *Sanofi Pasteur împotriva Franței*⁹, *Wieser and Bicos Beteiligungen GmbH împotriva Austriei*¹⁰, *Liberty and others împotriva Regatului Unit*¹¹, *Autronic AG împotriva Elveției*¹² sau *O'Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd împotriva Irlandei*¹³ constituie deja repere pentru doctrină. În cele ce urmează ne-am propus să trecem în revistă câteva din hotărârile pronunțate împotriva României, generate de cererile introduse de către persoane juridice române în fața instanței europene, în încercarea de a identifica eventuala amprentă specifică pe care acestea au lăsat-o asupra jurisprudenței acesteia. Premisa de la care plecăm este aceea că aceste cauze, chiar dacă nu reprezintă pietre unghiulare a contenciosului drepturilor omului, reușesc să își aducă o contribuție importantă la nuanțarea acestuia. Astfel, cauze ca cele introduse pe rolul Curții de partide politice ori asociații ale minorităților naționale din România îmbogățesc conținutul libertăților de asociere și de exprimare ori dreptului la alegeri libere prin simpla referire la particularitățile contextului socio-politic la care se raportează aprecierile instanței.

În cauza *Partidul Comuniștilor (Nepeceriști) și Ungureanu împotriva României*¹⁴ reclamantii au invocat faptul că refuzul instanțelor interne de a le admite cererea de înregistrare a PCN ca partid politic le-a încălcat libertatea de asociere, garantată de art. 11 din Convenție. Cu această ocazie, Curtea a subliniat încă o dată rolul esențial al partidelor politice în menținerea pluralismului și a

⁷ J. Adriantsimbazovina, *Les personnes morales devant la Cour Européenne des Droits de l'Homme*, în X. Bioy (ed.), *La personnalité juridique*, Presses de l'Université Toulouse, 1er capitol, 2018, pp. 221-232.

⁸ L. Dopplinger, „Legal Persons as Bearers of Rights Under the ECHR”, în *University Of Vienna Law Review*, vol. 5, nr. 1/2021, pp. 1-46, <https://doi.org/10.25365/vlr-2021-5-1-1>.

⁹ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza *Sanofi Pasteur c. Franței*, cererea nr. 25137/16, hotărârea definitivă din data de 13.06.2020.

¹⁰ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza *Wieser și Bicos Beteiligungen GmbH c. Austriei*, cererea nr. 74336/01, hotărârea definitivă din data de 16.01.2008.

¹¹ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza *Liberty și alții c. Regatul Unit*, cererea nr. 58243/00, hotărârea definitivă din data de 01.10.2008.

¹² Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza *Autronic AG c. Elveției*, cererea nr. 12726/87, hotărârea din data de 22.05.1990.

¹³ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza *O'Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd c. Irlandei*, cererea nr. 44460/16, hotărârea definitivă din data de 08.10.2018.

¹⁴ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza *Partidul Comuniștilor (Nepeceriști) și Ungureanu c. României*, cererea nr. 46.626/1999, hotărârea definitivă din data de 06.07.2005.

bunei funcționări a democrației și faptul că, prin activitățile lor, aceste formațiuni participă la un exercițiu colectiv al libertății de exprimare. Reafirmând posibilitatea partidelor politice de a invoca în fața sa drepturile prevăzute de art. 10 și 11 din Convenție, instanța a aplicat ingerinței litigioase testul conformității cu o "nevoie socială imperioasă" și al proporționalității cu scopurile legitime urmărite. Analizând, asemenea instanțelor interne, statutul și programul politic ale PCN., Curtea a concluzionat că textele examinate nu cuprindeau „nici un pasaj care ar putea fi considerat chemare la violență, la revoltă sau la orice altă formă de respingere a principiilor democratice”, cu dimpotrivă insistau asupra „respectului suveranității naționale, integrității teritoriale și ordinii juridice și constituționale a țării, asupra principiilor democrației, printre care pluralismul politic, sufragiul universal se libera participare la viața politică”. Totuși, programul politic și statutul PCN cuprindeau și pasaje care criticau atât abuzurile fostului partid comunist înainte de 1989, de care se PCN se distanța, inclusiv prin titulatura sa, cât și politica dusă după 1989. Curtea a reamintit că una dintre principalele caracteristici ale democrației rezidă în posibilitatea de a dezbate prin dialog și fără recurgere la violență problemele ridicate de diferite curente politice de opinie, chiar dacă acestea deranjează sau îngrijorează. Așadar, o formațiune politică ce respectă principiile fundamentale ale democrației nu poate îngrijora pentru simplul fapt că a criticat ordinea constituțională și juridică a țării și că a dorit să o dezbată public pe scena politică. Luând în considerare contextul istoric particular - respectiv experiența României de comunism totalitar înainte de 1989 - instanța europeană a subliniat totuși că acesta nu poate justifica în sine necesitatea ingerinței, cu atât mai mult cu cât partide comuniste cu ideologie marxistă existau în câteva țări semnatare ale Convenției. În speță, dat fiind că instanțele naționale nu au reușit să probeze incompatibilitatea programului politic al reclamanților cu "o societate democratică", și nici existența unei amenințări rezonabile iminente la adresa democrației, Curtea a statuat că măsura respingerii cererii de înregistrare a PCN ca partid politic, luată înainte chiar ca acesta să înceapă desfășurarea activităților este disproporționată cu scopul urmărit, și încalcă prevederile art. 11 din Convenție.

Ceva mai recent, Curtea a fost sesizată cu o plângere formulată împotriva României de către Comitetul de organizare și înregistrare a unei alte formațiuni politice - Partidului Comunist Român - pe același temei al încălcării prevederilor art. 11 din CEDO¹⁵. De această dată, instanța de la Strasbourg a respins cererea ca inadmisibilă. Curtea a reiterat ideea că experiența comunismului totalitar sau ideologia marxistă nu constituie în sine motive de respingere a cererii de înființare a unui astfel de partid, însă a considerat că în speță reclamantul nu s-a disociat concret și în întregime de vechiul PCR. De această dată, Curtea a apreciat că instanțele naționale au reușit să demonstreze că statutul și programul PCR ignora valorile democratice și evoluția politică a țării după 1989, permițând acțiuni de natură totalitară și extremistă, susceptibile să aducă atingere securității naționale

¹⁵ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza *Comitetul de organizare și înregistrare a Partidului Comunist Român c. României*, cererea nr. 20401/15, hotărârea din data de 30.11.2021.

și ordinii democratice a țării. În opinia Curții, respingerea cererii de înființare a unui astfel de partid s-a întemeiat pe voința de a contracara o acțiune, fie ea doar potențială, de încălcare a principiilor statului de drept și a fundamentelor democrației. Prin urmare, refuzul instanțelor române de a înregistra PCR a fost asimilat unei măsuri necesare într-o societate democratică.

Curtea de la Strasbourg a fost chemată să se pronunțe și în domeniul drepturilor de natură electorală, cu ocazia examinării cererii depusă la grefă de asociația *Ofensiva Tinerilor*¹⁶. Reclamanta a pretins că refuzul BEC de a-i înregistra candidatura la alegerile parlamentare ar fi adus atingere drepturilor garantate de art. 3 din Protocolul nr. 1 la Convenție¹⁷. În acest context, Curtea a subliniat importanța rolului statului în calitate de ultim garant al pluralismului, și necesitatea ca acesta să adopte măsuri pozitive pentru a organiza alegeri democratice. Curtea a amintit și că dreptul de a candida la alegeri este iluzoriu dacă persoana în cauză poate fi, în orice moment și în mod arbitrar, privată de acesta. În opinia Curții, principiul caracterului efectiv al drepturilor supune deciziile de constatare a încălcării condițiilor de eligibilitate respectării unor criterii de natură să permită evitarea arbitrarului: atare decizii trebuie să provină de la un organ care prezintă un minim de garanții de imparțialitate, a cărui putere de apreciere să fie circumscrisă dispozițiilor dreptului intern și guvernată de norme procedurale apte să garanteze caracterul echitabil și obiectiv al deciziilor în cauză și să evite orice abuz de putere. Analizând motivul pe care BEC și-a întemeiat decizia de respingere a candidaturii reclamantei – acela că semnul electoral și documentele prezentate în sprijinul cererii sale de către reclamantă nu dovedeau identificarea acesteia cu etnia poloneză - Curtea a observat că legea nu stabilea condițiile de eligibilitate pentru reprezentanții minorităților naționale nereprezentate în parlament. Referitor la componența acestui organ alcătuit (și) din reprezentanți ai partidelor politice, Curtea a apreciat că aceasta nu oferea o minimă garanție de imparțialitate. Lipsa de claritate a legii electorale referitoare la minoritățile naționale și lipsa de garanții suficiente cu privire la imparțialitatea organelor însărcinate cu examinarea cererii de candidatură a reclamantei, au determinat Curtea să concluzioneze că în speță s-a adus atingere esenței drepturilor garantate de art. 3 din Protocolul nr. 1 la Convenție.

Revenind la libertatea de asociere consacrată de art. 11 din Convenție, aceasta a fost invocată în pretoriul european nu doar de către partidele politice, ci și de sindicate. Astfel, în cauza *Sindicatul „Păstorul cel Bun” împotriva României*¹⁸, Curtea a fost sesizată cu susținerea potrivit căreia respingerea cererii de

¹⁶ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza *Ofensiva Tinerilor c. României*, cererea nr. 16732/05, hotărârea din data de 15.12.2015.

¹⁷ Protocolul adițional nr. 1 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, art. 3: *Înaltele Părți contractante se angajează să organizeze, la intervale rezonabile, alegeri libere cu vot secret, în condițiile care asigură libera exprimare a opiniei poporului cu privire la alegerea corpului legislativ.*

¹⁸ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza *Sindicatul „Păstorul cel Bun” c. României*, cererea nr. 2330/09, hotărârea din data de 31.01.2012.

înregistrare ca sindicat a reclamantului ar fi adus atingere dreptului membrilor săi de a constitui sindicate. Examinând cererea, Curtea de la Strasbourg a reafirmat că libertatea sindicală constituie un aspect specific al libertății de asociere. În speță, respingerea cererii de înscriere a sindicatului reclamant s-a bazat pe legislația națională și a urmărit să împiedice o divergență între lege și practică în materie de constituire a sindicatelor în cadrul personalului bisericesc. Instanțele civile competente să se pronunțe asupra validității cererii pentru dobândirea personalității juridice de către sindicatul reclamant au motivat decizia de respingere a cererii, pe de o parte, prin nevoia de a apăra tradiția creștin-ortodoxă, dogmele ei fondatoare și maniera canonică de luare a deciziilor, iar pe de altă parte, prin imposibilitatea legală a preoților parohi de a se organiza în sindicate, dat fiind că aceștia exercită funcții de conducere în parohiile lor. Curtea a apreciat că revendicările sindicatului reclamant se situau exclusiv în domeniul apărării drepturilor și intereselor economice, sociale și culturale ale angajaților salariați ai Bisericii, prin urmare înregistrarea sa ca sindicat nu ar fi adus atingere nici legitimității credințelor religioase, nici modalităților de exprimare a acestora. Conștientă de contextul specific al cauzei, în special de locul pe care religia ortodoxă îl ocupă în istoria și tradiția statului pârât, instanța europeană a subliniat, totuși, că acest context nu poate să justifice în sine necesitatea ingerinței. Aceasta cu atât mai mult cu cât, pe de o parte, sindicatul reclamant nu intenționa să conteste acest loc iar, pe de altă parte, dreptul angajaților Bisericii Ortodoxe de a se organiza în sindicate fusese deja recunoscut în cel puțin două situații de către instanțele interne, fără ca acest fapt să fie considerat nelegal sau incompatibil cu regimul democratic. Având în vedere aceste circumstanțe, respingerea cererii de înscriere a sindicatului reclamant a fost considerată o măsură disproporționată față de scopul urmărit, constituind o încălcare a articolului 11 din Convenție.

Frecvent invocată de persoanele juridice în fața Curții de la Strasbourg este și libertatea de exprimare, consacrată în articolul 10 din Convenție. Asemenea cauzelor menționate anterior, care au adus în discuție (și) particularități ale contextului istoric specific, și cauza *Petro Carbo Chem S.E. împotriva României*¹⁹ este reprezentativă pentru un anumit context economic specific României post-revoluționare. Curtea a fost sesizată cu o cerere având ca obiect respingerea acțiunii civile introduse de societatea reclamantă, acționar minoritar al întreprinderii românești Oltchim S.A. Râmnicu Vâlcea („Oltchim”), împotriva lui C.R., președintele-director general al acestei întreprinderi, cu scopul de a-și proteja reputația, în contextul unui conflict mediatic care privea în principal modul în care C.R. conducea societatea Oltchim. Cererea a vizat, de asemenea, obligarea societății reclamante, în urma acestei proceduri, la plata unei sume simbolice către C.R. pentru repararea prejudiciului moral suferit de acesta din urmă din cauza încălcării dreptului său la respectarea reputației sale. Societatea reclamantă a invocat deopotrivă art. 10 și 8 Convenție. În opinia judecătorului european, condamnarea civilă a societății reclamante pentru atingerea adusă onoarei și reputației lui C.R.

¹⁹ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza *Petro Carbo Chem S.E. c. României*, cererea nr. 21768/12, hotărârea definitivă din data de 30.09.2020.

constituie o ingerință în exercitarea de către aceasta a libertății sale de exprimare. Pentru a stabili dacă ingerința a fost „necesară într-o societate democratică”, acesta a aplicat principiile conturate în jurisprudența anterioară a CEDO, respectiv: marja redusă de apreciere a statelor cu privire la restrângerea libertății de exprimare în domeniul chestiunilor de interes general; aplicabilitatea anumitor criterii în cazul punerii în balanță a libertății de exprimare, pe de o parte, și a dreptului la viață privată, pe de altă parte (în special, contribuția la o dezbatere de interes general, notorietatea persoanei vizate, comportamentul anterior al persoanei în cauză, conținutul, forma și repercusiunile publicației, modalitatea de obținere a informațiilor și veridicitatea acestora); limitele largi ale admisibilității criticii în cazul marilor întreprinderi și al oamenilor de afaceri care le conduc; coexistența interesului general pe care îl implică o dezbatere liberă cu privire la practicile comerciale cu interesul concurent de protejare a succesului comercial și a viabilității întreprinderilor, în beneficiul acționarilor și al angajaților, dar și pentru binele economic în sens larg.

Raportat la circumstanțele speței, Curtea a apreciat că afirmațiile litigioase priveau o chestiune de interes general referitoare la libera circulație a informațiilor și ideilor în domeniul activităților unor societăți comerciale puternice, precum și în domeniul responsabilizării persoanelor care conduc astfel de societăți, pentru a le determina să țină seama de interesele pe termen lung ale întreprinderii lor, chestiuni care impuneau asigurarea unui nivel ridicat de protecție a libertății de exprimare și, respectiv, o marjă redusă de apreciere pentru statele contractante. De asemenea, Curtea europeană a subliniat că toate motivele invocate de instanțele naționale pentru justificarea condamnării societății reclamante au fost infirmate prin hotărâri judecătorești definitive, pronunțate în urma procedurii inițiate de Oltchim împotriva societății reclamante. Cum probele depuse la dosar nu au demonstrat că declarațiile societății reclamante erau lipsite de orice temei faptic și nici că se bazau pe informații false sau înșelătoare, Curtea a considerat că intenția societății reclamante a fost mai degrabă aceea de a iniția o dezbatere cu privire la problema conducerii întreprinderii în care deținea o participație decât de a periclita succesul comercial și viabilitatea întreprinderii pentru acționarii și angajații săi și pentru binele economic în sens larg. În privința sancțiunii aplicate societății reclamante, Curtea a apreciat că deși era doar una simbolică și nu avea niciun impact financiar asupra reclamantei, aceasta ar fi putut să aibă un efect disuasiv. În lumina tuturor acestor considerente, Curtea de la Strasbourg a statuat că instanțele interne nu au menținut un echilibru just între, pe de o parte, necesitatea de a-i păstra reputația lui C.R. și, pe de altă parte, necesitatea de a proteja libertatea de exprimare a societății reclamante, încălcând prin aceasta art. 10 din Convenție.

În contextul în care societatea reclamantă a invocat și pretinsa încălcare a reputației societății sale ca efect al declarațiilor publice făcute de C.R. în privința sa, Curtea a reiterat că dreptul la reputație este un drept protejat de art. 8 din Convenție și că statele au obligația pozitivă de a asigura protecția acesteia. Majoritatea afirmațiilor lui C.R. au fost asimilate de instanța europeană unor judecăți de valoare, care reflectau temerile acestui director legate de posibilitatea

ca societatea reclamantă să preia controlul asupra Oltchim, să utilizeze participația sa în consiliul de administrație pentru a profita de oportunități de afaceri sau chiar ca aceasta să dorească lichidarea întreprinderii românești, pentru a-și consolida poziția dominantă în același sector de activitate. Elemente de probă prezentate nu au reușit să demonstreze impactul afirmațiilor lui C.R. asupra șanselor societății reclamante de a-și continua investițiile pe piața românească sau de a acționa în calitate de partener de afaceri internațional. Prin urmare, Curtea europeană a considerat că nu poate face speculații privind posibilul prejudiciu suferit de reclamantă și a statuat că autoritățile naționale nu și-au depășit marja de apreciere și nu și-au încălcat obligația pozitivă de a-i garanta acesteia dreptul la respectarea efectivă a reputației sale.

Într-o altă cauză generată de anumite aspecte ale peisajului economic și legislativ român²⁰, o societate comercială a invocat încălcarea dreptului său de proprietate ca urmare a unei ajustări impuse de autoritățile fiscale române, considerată arbitrară de către reclamantă. Aceasta din urmă - titulară din anul 2000 a unei licențe de exploatare a nisipului din Dunăre, cu redevența stabilită atunci la 2% din valoarea nisipului extras, și a unui permis de exploatare acordat pentru o cantitate suplimentară de nisip în anul 2007, cu redevența fixată la 6% din valoarea nisipului extras – era, în opinia Curții, beneficiara unui interes patrimonial având natura unui bun, în sensul articolului 1 al Protocolului adițional nr. 1 la CEDO. Ingerința denunțată în speță consta în majorarea redevenței datorată de aceasta pentru exploatarea resurselor minerale, impusă de autoritățile fiscale române în urma unui control efectuat în anul 2009 pentru o perioadă de timp aferentă anului anterior, reprezentând o diferență de plată de aprox. 10.000 euro în sarcina societății reclamante. Curtea a apreciat că ingerința denunțată în speță reprezintă o formă de reglementare a folosinței bunurilor conformă interesului general, pentru a asigura plata impozitelor și a altor contribuții fiscale, prevăzută de alin. 2 al art. 1 din Protocolul adițional nr. 1. Competentă să se pronunțe asupra compatibilității fundamentului juridic al acestei ingerințe cu exigențele CEDO privind calitatea legii, Curtea a apreciat că decizia de a majora din oficiu redevența datorată de societatea reclamantă, confirmată ulterior și de instanța națională competentă, a fost luată în mod arbitrar și imprevizibil, fiind incompatibilă cu dreptul societății reclamante la respectarea bunurilor sale. În lumina circumstanțelor speței, Curtea a considerat că aplicarea dispozițiilor legale care guvernau nivelul redevențelor miniere și procedura de renegociere a condițiilor de exploatare a resurselor minerale, nu s-a suspus nici imperativului previzibilității legii, nici celui al asigurării securității juridice. Cu această ocazie, instanța europeană a reiterat principiul potrivit căruia statul este cel care trebuie să suporte riscului greșelilor imputabile autorităților publice, subliniind că remediarea acestora nu trebuie să se facă pe cheltuiala persoanei prejudiciate, mai ales în situația în care niciun alt interes privat concurent nu este în discuție. În virtutea unei atare concluzii, considerându-se scutită de a examina dacă s-a menținut un echilibru just

²⁰ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza *S.C. Scut S.A c. României*, cererea nr. 433733/10, hotărârea din data de 26.06.2018, definitivă la data de 26.09.2018.

între cerințele interesului general al comunității și imperativele de salvagardare a drepturilor individuale, Curtea a statuat că art. 1 din Protocolul nr. 1 a fost încălcat.

Același articol 1 al Protocolului adițional nr. 1 la CEDO a făcut obiectul analizei Curții și în cauza *Credit Europe Leasing IFN S.A. împotriva României*²¹. Societatea reclamantă invocase în acest caz încălcarea dreptului său de proprietate ca urmare a sechestrului instituit asupra bunurilor sale pentru o perioadă excesiv de îndelungată, în lipsa unei căi de atac interne efective. Curtea a observat că „bunurile” în discuție erau bunuri mobile sechestrate printr-o ordonanță DIICOT și că sechestrul denunțat putea fi considerat o ingerință în exercitarea dreptului societății reclamante la respectarea bunurilor sale. În opinia instanței, sechestrul asupra bunurilor instituit în cursul procesului penal este, în principiu, o măsură de reglementare a folosinței bunurilor. Aceasta a reamintit că art. 1 susmenționat prevede, mai presus de toate, că orice ingerință a unei autorități publice în exercitarea dreptului la respectarea bunurilor trebuie să fie legală, legitimă și proporțională. În speță, măsura care a afectat bunurile societății reclamante a durat aproape 9 ani și, chiar după ridicarea acesteia, autoritățile nu au identificat bunurile și nu le-au restituit societății reclamante. În aceste condiții, chiar respectând condițiile legalității și urmării interesului general – de a garanta că folosirea bunurilor în cauză nu aduce beneficii inculpaților în detrimentul comunității – Curtea a constatat că aplicarea măsurii în litigiu nu a menținut justul echilibru între interesul general al societății și interesele societății reclamante, întrucât aceasta din urmă a fost obligată să suporte o sarcină excesivă. Pentru a statua astfel, aceasta a avut în vedere în special durata sechestrului aplicat asupra bunurilor aparținând societății reclamante și valoarea considerabilă a acestora, dar și lipsa unei posibilități de a contesta efectiv măsura impusă în cadrul procesului penal în care societatea reclamantă nu a fost parte.

În sfârșit, cererea prin care o altă societate comercială - *Bio Farmland Betriebs SRL*²² - a invocat în fața Curții de la Strasbourg pretinsa încălcări a art. 6 alin. 1 din CEDO ni s-a părut relevantă pentru perseverența și ingeniozitatea societății reclamante în a-și valorifica drepturile fundamentale recunoscute atât în sistemul dreptului intern cât mai ales în cel european. În anul 2011, societatea reclamantă, având ca obiect de activitate cultivarea cerealelor și a leguminoaselor, s-a adresat Agenției de Plăți și Intervenție pentru Agricultură (APIA) în vederea accesării unor plăți acordate din Fondul European Agricol pentru Dezvoltare Rurală (FEADR), în temeiul Regulamentului CE nr. 1698/2005. Reclamanta a primit astfel un ajutor corespunzător în temeiul angajamentului pe care și-l asumase de a desfășura activități agricole în zone defavorizate pentru o perioadă de cel puțin 5 ani, cu respectarea unor condiții de mediu corespunzătoare. Un an mai târziu, cu ocazia reiterării cererii de acordare a sprijinului financiar, societatea a declarat

²¹ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza *Credit Europe Leasing IFN S.A. c. României*, cererea nr. 38072/11, hotărârea din data de 21.07.2020, definitivă la data de 21.10. 2020.

²² Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza *Bio Farmland Betriebs S.R.L. c. României*, cererea nr. 43639/17, hotărârea din data de 13.07.2021, definitivă la data de 13.10.2021.

suprafețe mai mici decât cele declarate în anul anterior, fapt pentru care a fost ulterior sancționată cu reducerea cu 50% a ajutorului prevăzut în programul de finanțare, pe motiv că nu și-a respectat primul angajament. Încercând să obțină anularea deciziei de sancționare emisă de APIA, societatea s-a adresat instanțelor române competente, cărora le-a solicitat, în temeiul art. 264 TFUE, să adreseze CJUE întrebări preliminare cu privire la interpretarea anumitor dispoziții de drept european pe care le considera pertinente în speță. De-a lungul unei proceduri judiciare care a durat mai bine de trei ani până la pronunțarea hotărârii definitive în cauză, atât prima instanță cât și instanța de apel au respins cererea reclamantei de trimitere preliminară la CJUE. Statuând în ultimă instanță, Curtea de apel apreciează că nu se impunea discutarea cererii de sesizare a CJUE în scopul de a se pronunța cu privire la interpretarea preliminară a regulamentelor CE, astfel cum solicitase reclamanta.

Sesizată cu cererea societății reclamante referitoare la încălcarea art. 6 alin. 1 din CEDO, Curtea a admis aplicabilitatea acestei prevederi în speță, întrucât procedura internă generatoare a cauzei aduse în atenția sa viza reducerea ajutorului financiar acordat în temeiul unor norme de drept european și a normelor de drept intern aferente și, totodată, interesul patrimonial și potențialele repercusiuni ale soluției pronunțate în litigiu asupra activității societății reclamante. Cu privire la fondul cauzei, Curtea a reiterat că, în temeiul art. 267 TFUE, atunci când o întrebare referitoare la interpretarea Tratatului sau a actelor adoptate de instituțiile europene este ridicată în cadrul unei proceduri în fața unei instanțe naționale ale cărei decizii nu fac obiectul controlului jurisdicțional în sistemul dreptului intern – în speță, Curtea de apel – respectiva instanță este ținută să sesizeze CJUE cu titlu preliminar. Această obligație nu este una absolută: din jurisprudența CILFIT a CJUE rezultă că instanțele naționale ale căror decizii nu pot face obiectul unor căi de atac conform dreptului intern precum și alte instanțe naționale, pot să aprecieze necesitatea unei decizii cu privire la un aspect de drept european din perspectiva deciziei pe care trebuie să o pronunțe. Ele nu sunt obligate să sesizeze CJUE cu o întrebare preliminară ridicată în fața lor în cazul în care constată că aceasta nu este pertinentă, că prevederea europeană în cauză a făcut deja obiectul unei interpretări din partea CJUE ori că aplicarea corectă a dreptului UE este atât de evidentă încât nu lasă loc niciunei îndoieli rezonabile. Cu toate acestea, art. 6 alin. 1 impune instanțelor naționale obligația de a-și motiva, în lumina legislației aplicabile, deciziile prin care refuză să sesizeze Curtea de la Luxemburg cu o întrebare preliminară. În replică la solicitarea reclamantei de a adresa CJUE o întrebare preliminară, Curtea de apel s-a limitat să constate că nu era necesar să discute cererea de sesizare a CJUE, fără să se refere explicit la niciunul din cele trei criterii CILFIT și fără să indice că ar fi considerat că dispozițiile dreptului UE în cauză ar fi fost deja interpretate. Hotărârea instanței de apel naționale nu a indicat motivele pentru care aceasta a considerat că întrebările adresate nu meritau să fie discutate și transmise CJUE, menționând doar că dispozițiile ordinului care a stat la baza deciziei de sancționare a reclamantei nu erau contrare unui regulament european incident în speță (Regulamentul UE nr.

65/2011). În opinia Curții, raționamentul pe care s-a bazat această hotărâre nu permitea să se determine dacă întrebările au fost examinate în lumina criteriilor CILFIT și, în cazul afirmativ, care dintre acestea a fundamentat refuzul transmiterii lor CJUE. Prin urmare, a statuat că dreptul de acces la instanță prevăzut de art. 6 alin 1 din Convenție a fost încălcat.

În contextul în care societatea reclamantă a solicitat repararea prejudiciului moral suferit, Curtea de la Strasbourg a reafirmat principiul potrivit căruia existența unui atare prejudiciu în cazul unei persoane juridice trebuie privită prin prisma unor elemente mai mult sau mai puțin obiective sau subiective. Printre acestea, instanța europeană a reamintit²³ reputația persoanei juridice, dar și incertitudinea în planificarea deciziilor care se impun adoptate, perturbările cauzate gestiunii persoanei juridice, care nu pot fi calculate cu exactitate, precum și, chiar dacă într-o măsură mai mică, angoasa și temerile resimțite de membrii organelor de conducere ale societății. În speță, Curtea a considerat că simpla constatare a încălcării dreptului garantat de Convenție nu poate constitui o reparare suficientă a prejudiciului moral suferit de societatea reclamantă, motiv pentru care i-a acordat acesteia daune morale în valoare de 1500 euro.

Cele câteva cazuri pe care le-am rezumat în rândurile de mai sus sunt, credem noi, în măsură să ofere un răspuns întrebărilor menționate la începutul acestei lucrări. În privința tratamentul special de care s-ar bucura persoanele juridice în fața Curții de la Strasbourg, cauzele prezentate par să sugereze că persoanele juridice sunt privite ca actori importanți ai societății democratice. O atare societate nu poate fi definită doar prin referire la alegeri libere. Elemente definitorii ale societății democratice sunt deopotrivă protecția conferită drepturilor omului și grija pentru buna funcționare a instituțiilor și vieții democratice, atât în domeniul public cât și în cel privat. O altă caracteristică a acestui tip de societate rezidă în posibilitatea oferită justițiabililor – persoane fizice dar și juridice - de a contesta în fața organelor jurisdicționale deciziile autorităților publice care le încalcă drepturile fundamentale. Persoanele juridice au un rol deopotrivă activ și pasiv în bunul mers al acestui ansamblu²⁴. Prin hotărârile pe care le-a pronunțat și le va pronunța, instanța europeană pune în valoare acest rol, arătând că persoanele juridice care i se adresează sunt actori importanți fie ai vieții politice, fie ai vieții economice și sociale într-o societate democratică. Astfel, în calitatea lor de pioni de seamă ai șahului politic, partidele politice și asociațiile au contribuit la perfecționarea contenciosului drepturilor de natură politică – dreptul la alegeri libere, libertatea de întrunire și asociere, libertatea de expresie (Partidul Comuniștilor (Nepeceriști), Comitetul de organizare și înregistrare a Partidului Comunist Român, Asociația Ofensivă Tinerilor, etc.). De asemenea, în calitatea lor de actori *sine qua non* ai vieții economice și sociale, societățile comerciale, organizațiile și asociațiile cu sau fără scop lucrativ ori sindicatele au determinat Curtea europeană să nuanțeze cu fiecare decizie pronunțată conținutul unor

²³ Așa cum a făcut-o în cauza *Parohia greco-catolică Lupeni și alții c. României*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cererea nr. 76943/11, hotărârea din data de 29.11.2016.

²⁴ J. Adriantsimbazovina, *op. cit.*, pp. 221-232.

instituții ca protecția proprietății, libertatea de asociere, libertatea de exprimare, dreptul de acces la instanță ori dreptul la reputație (SC Scut SA, Credit Europe Leasing IFN S.A, Bio Farmland Betriebs S.R.L, SC Petro Carbo Chem, Sindicatul „Păstorul cel Bun”, Parohia greco-catolică Lupeni, etc.). Desigur, în majoritatea hotărârilor pe care le-am prezentat aici, pronunțate împotriva României, Curtea de la Strasbourg nu face decât să reitereze principii deja enunțate în mult mai celebra sa jurisprudență anterioară. Totuși, de fiecare dată când analizează pretense încălcări ale prevederilor Convenției în lumina contextului particular în care acestea s-au manifestat, în România și în oricare dintre statele contractante, instanța europeană adaugă o tușă nouă la tabloul societății democratice și a valorilor ei. Or fără vitalitatea persoanelor juridice (și) de drept român, fără dorința acestora de a-și valorifica drepturile fundamentale în fața pretoriului de la Strasbourg, tabloul ar fi incomplet. Referitor la vocația persoanelor juridice de a aduce schimbări contenciosului CEDO, credem că aceasta nu mai are nevoie de demonstrație: conturarea unui contencios al drepturilor omului generat de dezvoltarea noilor tehnologii²⁵ ori includerea măsurilor luate de autorități în contextul pandemiei de Covid 19 în tabloul jurisprudențial european²⁶ sunt doar câteva indicii ale capacității sistemului drepturilor omului de a absorbi aspecte din ce în ce mai complexe și de a se adapta permanent evoluțiilor societății contemporane.

Referințe

- Adriantsimbazovina J., *Les personnes morales devant la Cour Européene des Droits de l'Homme*, în X. Bioy (ed.), *La personnalité juridique*, Presses de l'Université Toulouse, 1er capitol, 2018
- Dopplinger L., „Legal Persons as Bearers of Rights Under the ECHR”, în *University Of Vienna Law Review*, vol. 5, nr. 1/2021
- Edelmann B., „La Cour européenne des droits de l'homme et l'homme du marché”, în *Recueil Dalloz*, nr. 13/2011
- Isiksel T., „Corporate Human Rights Claims under the ECHR”, în *Georgetown Law*, vol. 17/2019
- Isiksel T., „The Rights of Man and the Rights of the Man-Made: Corporations and Human Rights”, în *Human Rights Quarterly*, vol. 38, nr. 2/2016
- Loiseau G., „Des droits humains pour les personnes non humaines” în *Recueil Dalloz* nr. 37/2011
- Rainey B., McCormick, P., Ovey, C., *The European Convention on Human Rights*, 8th Edition, Oxford University Press, 2021
- Rivero J., „Rapport de synthèse”, în *Révue internationale de droit comparé*, vol. 32, nr. 2/1981
- Sudre F., *Drept european și internațional al drepturilor omului*, Polirom, 2006
- Wester-Ouisse V., „Dérives antropomorphiques de la personnalité morale: ascendances et influences”, în *JCP G- La Semaine juridique- édition générale*, nr. 16/2009

²⁵ De exemplu, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza *Big Brother Watch and Others c. UK*, cererile nr. 58170/13, 62322/14 și 24960/15, hotărârea din data de 26.05.2021; Curtea Europeană a Drepturilor Omului cauza *Centrum For Rattvisa c.. Sweeden*, cererea nr. 5252/08, hotărârea din data de 26.05.2021.

²⁶ De exemplu, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza *Communauté genevoise d'action syndicale (CGAS) c. Suisse*, cererea nr. 21881/20, hotărârea din data de 15.03.2022.